

Година XXVI, број 13

ISSN 2334-6922

ГОДИШЊАК

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Филозофски факултет у Нишу
2013.

ПРИЛОГ РАСВЕТЉАВАЊУ ЈЕДНОГ ТАМНОГ ДИЈАЛЕКТИЗМА: (Х)ОБЕР 'КРЕСТА; БРДСКИ ГРЕБЕН'¹

Досад просуђивана као етимолошки нејасна и можда страног порекла, реч *(х)обер* 'креста' широко је распрострањена у штокавским говорима (косовско-ресавским, зетско-сјеничким, источнохерцеговачким, млађим икавским), а у југоисточном делу тог ареала (данашња Црна Гора) долази и у значењу 'планински гребен', у којем је тамо посведочена од друге половине XV в. У недостатку непосредних паралела у другим словенским језицима, чини се да је *хоб-ер* настало на старосрпском тлу, вероватно као преоблика прасл. **хоб-отъ* 'израштај на животињском телу, реп; ћуба' према значењем блиском прасл. **куџ-ерь* 'кита, кика; врх брда' поред **кука*, **кукъ* у истим значењима; није при том искључено да је за орографску примену речи у јадранском залеђу подстицај дало ит. *crista* 'креста → брдски гребен'.

Кључне речи: дијалектологија, етимологија, штокавски, старосрпски, прасловенски.

Реч која ће бити предмет нашег разматрања бележи, колико знамо, најпре Вук у првом издању свога Рјечника, у лику *обѣр* и значењу 'петлова креста'.² У другом издању понавља исти податак, исправљен и допуњен у погледу нагласка: "*ѡбѣр, ѡбера, м. (loc. обѣру)*", али упућује, поред синонима *ухор*, и на варијанту *хѡбѣр* из Црне Горе, за коју осим значења '(петлова) креста' даје, као прво, и 'бријег, die Bergkuppe, montis culmen' (Вук 1852: 596, 1093). У свој "Етимолошки речник словенских језика" Франц Миклошич унео је ову реч у оба значења и лика, али се није изјаснио о њеној етимологији (Miklosich 1886: 87). У трећем тому Рјечника Југославенске ака-

¹ Ова расправа је резултат рада на пројекту 148004: "Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*", који у целини финансира Министарство за науку Републике Србије. Цењени колега и дугогодишњи пријатељ коме га посвећујем зна да би она била написана и да те хвале вредне финансијске подршке није било.

² Вук 1818: 475: *Обѣр*, m. der Kamm (des Hahns), crista.

демије, где има само Вукове потврде, Петар Будмани напомиње: “nepoznata postaња”.³ У осмом тому раздвојене су на основу значења чак четири одреднице *ober*. Као прво издвојено је орографско значење, где се Вуковој потврди из Црне Горе придодују једна из Пољица (*обери* pl.), и неколико земљишних назива: *Обер* ороним у селу Слатини у Славонији, земљиште у Србији у Пожаревачком округу, (*Х*)*обер* махала у Херцеговини. Друга одредница је *дбѣр* ‘креста’ са једином потврдом из Вука, трећа *обер* ‘јарак покрај пута’ из Лике, а четврта, такође неакцентована, заснива се на нејасној употреби речи код Павлиновића. Уз њу уредник Тома Маретић напомиње: “гљеџ тамна значења i постања”.⁴ У свом етимолошком речнику Петар Скок има одредницу (*h*)*дбѣр* засновану на потврдама из Вука, РЈА и Елезовићева речника, где износи мишљење да се значење ‘врх брда’ развило из ‘креста’ као у случају романског *crista*, и закључује: “Izolirana hrv.-srp. гљеџ nepoznata postanja”, па онда ипак пружа наговештај етимолошке анализе напомињући: “Glede sufiksa -er црог. *žhor*” (Skok 1: 675). У својој монографији о српскохрватској географској терминологији, објављеној годину дана након Скокове смрти а четрнаест година пре изласка првог тома Скокова речника, Јозеф Шиц разматрајући овај орографски термин просуђује да је реч бесумње несловенска, а онда опрезно износи претпоставку да би етимон могао бити арапска реч *hubārā, hobēra* ‘дропља’ позајмљена посредством османског турског, па би у том случају значење ‘врх брда’ било секундарно, али одмах закључује: “неизвесно”.⁵ Велимир Михајловић (1970: 166) наводи s.v. *обер* значења из два додатна извора. То су Ердѣљановић 1926: 498: ‘омање узвишење као слеме или венац’⁶ из Старе Црне Горе и Петровић 1966: 135 ‘тешко присту-

³ РЈА 3/1887–91: 636. Једина допуна Вуку је нагласак gen. pl. *hòbêrà*.

⁴ РЈА 8/1917–22: 324. Што се тиче порекла, напомена се имплицитно односи и на претходне три хомонимне одреднице. Mihovio Pavlinović, *Hrvatski razgovori, Zadar 1877*, пише на стр. 61: “Magla mu [Biokovu] se ... uzvija do glave, da ga okruni gospodarstvom zagorja i primorja, do nadomak moru hrvatskomu, i do obern Bosne na Posavinu”, а на стр. 121 “Bosna od Zagorja i Rašija, te su bile na oberu vodâ u Dunav; a primorska Hrvatska na oberu Jadranskoga mora”. У РСА 16/2001: 196–197 за те примере дато је значење ‘обала, прибрежје’, но чини се да би пре могло бити на првом месту ‘вододелница’, а на другоме ‘слив’.

⁵ Schütz 1957: 25: “*hòbēr* G. *hòbera* ‘Bergkuppe; Kamm des Hahns’ (in Montenegro, Vuk). Das Wort ist zweifellos nichtslavisch. Mann kann an osmanische Vermittlung von arab. *hubārā, hobēra* ‘Trappe, Otis’ (Lokotsch 874) denken, dann ist die Bedeutung ‘Bergkuppe’ sekundär. Unsicher.” На стр. 102 сврстава овај термин међу речи страног порекла.

⁶ Пун податак гласи: “*обѣр* је, веле, свако омање узвишење као слеме или мали венац”, а Ердѣљановић га износи поводом оронима *Враћи Обѣр* у Вучем Долу. Михајловић указује и на стр. 164, где читамо: “Изван тих долова су још само неколике куће на ‘оберима’ који се зову *Козаморе*, североисточно од главног ‘села’ [Милата Команских]”. У свом монографском опису Старе Црне Горе Ердѣљановић овај термин помиње још на стр. 531: “За брежуљак, на коме је данашња сеоска црква, Језерани веле: ‘Овај (х)обер није никад био без цркве’, па мало ниже (534) бележи, у истом селу, Језеру, и топографски назив *Обери* до села, пред црквом, напомињући да су то заиста “обери”, тј. да својства објекта одговарају значењу

пачни камењар, најчешће без икаквог растиња’ из Никшићког Поља. Напомињући да реч значи и ‘петлова креста’ и да долази и са почетним *х-*, на крају уз “Етимологија” само ставља знак питања. Мато Пижурица (1980: 284) указао је на сведочанство Павла Ровинског, по којем је *(х)обер* у Црној Гори ‘узвишење (хум) мање него главица’, а *оберасто мјесто*, *обераст пут* значи брежуљкаст терен с честим улегнућима и успонима’;⁷ о етимологији се не изјашњава, већ само упућује на Шица. Коначно, у осмој свесци Етимолошког речника словенских језика где су обрађене речи на слово **х*-⁸ не налазимо одговарајућу одредницу, чиме се потврђује Скоков суд да реч нема паралела у другим словенским језицима.⁹ Упркос томе и децидној Шицовој констатацији, наше је мишљење да се она може анализирати на општесловенском плану, али пре него што приступимо тој анализи, покушаћемо да проширимо документациону базу на којој је реч досад разматрана. Додатни подаци које смо прикупили, мада и они свакако непотпуни, допуњавају наша знања у погледу њене хронологије, варијантности, семантике и ареала и тиме пружају чвршће полазиште за етимолошко разматрање.

Прво и битно сазнање које није узимано у обзир у досадашњој дискусији о речи *(х)обер* јесу њене старосрпске потврде. Све оне су из друге половине XV века, са терена Старе Црне Горе, у повељама Црнојевића. Наводимо их хронолошким редом.

У повељи Ивана Црнојевића из 1468. којом поклања манастиру Св. Николе Врањинског село Забес омеђење иде *ѡ хѡбер ѡбидѣ ѡ плѡчѡ влицѡ*.¹⁰ Следеће потврде су из повеље Ивана Црнојевића из 1482. о разграничењу његових поседа према Будви и Котору. Део омеђења који нас овде занима гласи: *ѡ отолѣ у Мидину Каменицу, ѡ хоберомѡ и у прасквену гомилу: ѡ отолѣ управѣ у черни кришѣ: ѡ хоберомѡ: ѡ отолѣ у Андрину улицу*.¹¹ Последња је

термина како га је претходно (на стр. 498, в. горе) дефинисао. Скок и Шиц, иако су могли, нису користили ове Ердѣљановићеве потврде, а у РСА је унесена само она са стр. 531, ваљда зато што је ту забележена варијантност анлаута *(х)обер*, мада је предност ваљало дати оној са стр. 498, због акцента и дефиниције значења.

⁷ “Еще меньшую величину, чѣмъ главица, представляеть *(х)обер* — холмъ; *оберасто мјесто*, *обераст пут* — холмистая мѣстность съ частыми спусками и подъемами; *оберчић*” (Ровинский 1905: 593). РСА *обераст* има само у значењу ‘који има кресту’, в. ниже.

⁸ ЭССЯ 8/1981. Напомињемо да је приносник српскохрватске дијалекатске грађе за овај речник био Велимир Михајловић.

⁹ Бар не засад очених, премда смо трагали за њом и у неким нама доступним дијалекатским речницима других словенских језика чија грађа није могла бити обухваћена одредницом у ЭССЯ.

¹⁰ Јастребов 1879: 229, уп. тамо и потврду Ивановог сина Скендер-бега из 1527, где одговарајуће место гласи: *ѡ хѡбер ѡбидѣ ѡ плѡчѡ влицѡ*. Обе исправе издате су на основу преписа из 1621.

¹¹ Шекуларац 1987: 194, по С. Милутиновић, *Историја Црне Горе* 10–12. Иста одредба понавља се у двама повељама из 1492. о давању проније у селу Орахове љути Шћепану

повеља из 1495, којом Ђурађ и Стефан Црнојевићи утврђују границе имања Цетињског манастира и она доноси највише потврда: *и оттолѣ по хоберу у каменити оберѣ от маисторице: оттолѣ управѣ у ждриело маисторско и ловтѣенско; оттолѣ хобером поврхѣ трещаника у ждриело гребенско; оттолѣ врѣхомѣ у кобили торѣ, и оттолѣ оберомѣ у дебели врѣхѣ више библѣга дола; и оттолѣ хоберомѣ више бабиака; и оттолѣ право низѣ бабиакѣ у ждриело медѣю ловтѣенѣ и медѣю бостурѣ*.¹² Ту се дакле поред лика *хобер* јавља и млађи *обер*, вероватно утемељен на изговору познијих преписивача. Значење речи је свуда топографско, какво и Вук бележи на истом терену, али га је тешко прецизирати. Засигурно се може само рећи да је српски превод ‘бријег’ који Вук даје недовољно прецизан, а да немачки и латински ‘врх брда’ свакако није тачан, јер се у повељи из 1495. упоредо користе изрази *(х)обером* и *врѣхом*, а среће се и обрт *обером у врѣх*. Старосрпске повеље из ранијег времена са других али и са овога подручја у одговарајућим контекстима користе друге речи, пре свега *дѣль* ‘вододелница, хрбат брда’. Употреби са у акузативу и са *по* у дативу одговара *оу дѣль, по дѣлоу*, а оној у инструменталу — *дѣломѣ*, с тим што су код *дѣл* обе предлошке синтагме обилато посведочене од најранијих времена, а инструментал ретко и сразмерно позно (не знам за ранију потврду од оне у повељи Стефана Дечанског Хиландару MS 87), док код *хобер* према двома потврдама у *(х)обер* и једној потврди *по хоберу* стоји шест њих у инструменталу *(х)обером*. Хронолошки и ареално још ближе стоји *камивал*, млађи синоним за *дѣл* ‘вододелница, хрбат брда’ који се развио из обичајноправне формуле *по дѣлоу како се камивали*, изгледа још пре средине XIII века, премда су најраније потврде из истог времена и са истог терена као и за *хобер*, и то у инструменталу (Лома 2013: 99). Да се повуче знак једнакости између *камиваломѣ* и *хоберомѣ* смета то што се оба израза срећу у истим повељама, онима из 1482. и 1495. Сметња се у случају прве повеље може отклонити претпоставком да је њен део где се (двапут) употребљава *хобером* накнадно придодат изворном тексту где (четири пута) долази *камивалом*,¹³ док се у другој повељи ради о двама различитим омеђењима, тј. вероватно о споју двају предложака насталих

Малоншићу: *отле њ Мидинѣ каменитѣ хоберомѣ, и отле њ Прасквѣнѣ голмилѣ, и отоле хобером њ Црни к’шь (sic!); и отле њ Андриѣнѣ злицѣ (id. 218), и штоле ѣ мидинѣ каменитѣ и хоберомѣ и ѣ прасквѣнѣ голмилѣ и штоле ѣ право ѣ црни крѣшѣ и хоберомѣ и штоле ѣ андрийѣнѣ злицѣ (id. 226).*

¹² Ровинскій 1888: 773. Текст који Шекуларац 1987: 239 даје према каснијем препису из “Цетињске књиге” гласи: *И отоле по хоберѣ њ каменити хоберѣ ... Отле шберомѣ њ врѣхѣ Трещаника и паки поврхѣ Трещани њ Беловирски врѣхѣ, отле по верѣхѣ Коловира шбе...мѣ њ ждриело Гребенско. Отле врѣхомѣ њ Кобили торѣ. и отле шберомѣ њ Дебели врѣхѣ више Библѣга дола и ото ... оберомѣ њ врѣхѣ Бабѣлка. И отле право низѣ Бабѣлкѣ ... ело меѣс Бостурѣ, и отле оберомѣ ме ... атиѣца и меѣс Бостурѣ.*

¹³ Поређење текста који је објавио Милутиновић са краћом верзијом коју је пред собом имао Шекуларац (1987: 195–196) одиста указује да је тај продужетак омеђења интерполиран.

независно један од другог.¹⁴ Но свеједно се *хобер* и *камивал* не могу узети за синониме. Док се *камивал* > *ка̀мивао* употребљава искључиво као апелатив и поглавито у инструменталу при показивању границе (што бележи и Вук 1852: 375), *хобер* већ у другој половини XV века показује тежњу ка оронимској примени, у оба посведочена обрта са у + акузатив, у којима уз *хобер* стоје допуне: у *хобер Обиде* 1452, у *каменити (х)обер от Мајсторице* 1495; Пешикан 1985: 6 пише ову другу потврду са великим почетним словом *Каменити обер*. *Обида* је име кршевитог полуострва у Скадарском језеру (*Блату*) код Вирпазара (Ердељановић 1926: 202, 204), па бисмо *хобер Обиде* најпре могли схватити као ‘гребен’, али буну то што се у истој повељи само мало даље каже да (подразумева се: цела) *Обида* припада цркви. Но то је можда познији додатак, док је изворна донација обухватала само половину полуострва.¹⁵ *Каменити (х)обер от Мајсторице*¹⁶ могао би најпре бити оно што Пешикан 1985: 4 бележи као *Мајсторѝчкѝ крѝш* у побрђу *Мајсторѝца*. Код речи *дѣл* такође запажамо развој ‘вододелница’ > ‘гребен, хрбат брда’ > ‘брдо’ и употребу са придевским и генитивним допунама. Тако у Светостефанској хрисовуљи поред бројних потврда речи у апелативном значењу (како гредѣ дѣль, оу дѣль, по дѣлоу и сл.) имамо обрт *оуъзѣ дѣль храноквиъхъ лъзѣ* и атрибутивне синтагме *Облы дѣл*, *Срѣдњи дѣл* које већ треба писати са великим почетним словом и приписати им вредност оронима (Лома 2013: 74). Сличан је био семантички развој код псл. **bъrdo* ‘гребен на разбоју’ → ‘гребен брда’¹⁷ → ‘брдо’. Стога изгледа да се реч у својој орографској примени изворно односила не на појединачно узвишење (брежуљак, хум) већ на брдски гребен (или *венац*, како каже Ердељановић) који се наизменично диже и спушта (уп. дефиницију “оберастог” места и пута коју даје Ровински), и тиме подсећа на назубљену петлову кресту. Значење ‘креста’ би, дакле, било изворно, а оно орографско — пренесено. Но пре изношења одређених закључака о семантичком развоју и коначној етимологији речи даћемо преглед њених расположивих потврда у новијим лексикографским изворима, у које поред шеснаестог тома РСА из 2001 спада низ дијалекатских речника: Петровић 1978: 152 (Банија и Кордун), Станић 1992: 3 (Ускоци); Вујичић 1995: 79 (Прошћење), Ћупићи 1997: 273 (Загарач), Боричић

¹⁴ Ровинскѝ 1888: 774: *оттолѣ у врѣхъ крѣша ками валомѣ*. У питању је омеђење другог поседа.

¹⁵ Значајног за манастир пре свега као рибље ловиште; у том крају *обида* је назив за ‘место где се проба има ли рибе’, уп. ЕРСЈ ОС 62.

¹⁶ Посесивни генитив са *от, од* карактеристичан за приморске говоре, настао под романским утицајем.

¹⁷ Уп. паралелну употребу са *дѣль* у Врањинској повељи краља Владислава: *по брѣдоу како се ками вали* (ЗСПП 163). Из ткачке терминологије је и орографски термин *гребен* ‘(Weber) kamm’, који је, међутим, остао при првобитном метафоричном значењу ‘Bergkamm’. Уп. Schütz 1957: 5, 20–21, 28.

2002: 186 (Васојевићи), Nadžić 2003: 68 (Рожаје), Гаговић 2004: 162 (Пива), Ђоковић 2005: 132 (Никшић), Копривица 2006: 123 (Бањани, Грахово и Опутне Рудине), Радић 2010: 116 (Кобаоник), Вучићевић 2011: 85 (Ариље), Букумирић 2012: 370 (северна Метохија).¹⁸

Топономастичке потврде даје Петровић 1988: 99 из Куча: *џбѣр* пашњаца (Убли, Орахово, Цвилин, Сјенице), *Обѣр*, *-ѣрѧ* камењар (Орахово-Подград), *џбѣри*, *-ѧ[н]* пашњаци (Фундана, Доњи Медун), констатујући, у нап. 76, да у Кучима није забележио ту основу као географски термин. Значајно је да се ни овај несумњиво компетентан стручњак не изјашњава о етимологији термина, већ само упућује на горе наведене студије В. Михаиловића и М. Пижуре.

Што се тиче облика, осим *хџбѣр* у Рожају, све новије потврде су без *х-*; у већини њих нагласак је такав, какав је забележио и Вук: *џбѣр*, у северној Метохији *џбер*, на Косову и Кобаонику *обѣр*, у Кучима *џбер* и *Обѣр*.¹⁹ РСА 16: 196 у заглављу има *џбѣр*, *џбера*, упућујући на *хобер*, а међу књижевним потврдама акцентоване акузатив *џбер* (Ј. Бијелић), и локатив *џберу* (Невесински); бележи и множину *оберови* у Драгачеву. Од двају најчешћих значења, већу распрострањеност има ‘креста’: Темнић, Драгачево (РСА 16: 196–197),²⁰ Јадар,²¹ Ариље, северна Метохија, Кобаоник, Косово, Црна Гора,²² Васојевићи, Никшић, Ускоци, Прошћење, Банија и Кордун. Изведенице су *обѣрчић* dem. Ускоци, *џбераст* ‘који има обер, кресту’ Семберија,²³ *обѣран* име петлу Хрватска (РСА 16: 197), *џбѣрка* ‘кокош велике кресте’; име таквој кокоши Ускоци, Хрватска (РСА (16: 198), *џбѣркиле*, *џбѣрко* ‘пе-

¹⁸ На њих ћемо надале реферисати обласним одређењима, тако и на Елезовићев речник, заснован на говору Урошевца, са “Косово”.

¹⁹ Потврде из Ариља и Никшића нису акцентоване, али из овог другог краја имамо записе оронима (*Гџли*, *Рџвни*) *џбѣр* (Петровић 1966: 135), дакле са очекиваним нагласком; у Боричићевом запису из Васојевића *џбер* акценат је сумњив; Елезовићев *обѣр* остаје усамљен.

²⁰ Ту је и рана потврда из путописа Гедеона Јосифа Јуришића *Дечански првенац* (Нови Сад, 1852): “на своду е [насликана] една аждая крилата, кое е предня страна ястребу подобна, и на глави има оберѣ (кресту)” (опис фреске у Дечанима). Аутор је родом Сремац из Ирига, а да ли је реч имао у свом завичајном говору можемо само нагађати; РСГВ је не бележи, али то је случај и са бројним другим речима које РСА има са изричитом назнаком да су из Војводине. Израз *не остати ни обера* илустрован је стиховима Матије Бећковића, рођеног Ровчанина: “Подавише све живо ко вуци, | не остаде ниђе ни обера” (*Међа Вука Манитоса*, Београд 1979: 89), где ће значење такође бити ‘креста’.

²¹ Имплицитно сведочанство да је реч у том значењу живела (а можда и данас живи) у том делу северозападне Србије изводи се из потврде у првом издању Вукова Рјечника (пошто је регионално не опредељује, Вук ју је вероватно знао из свога завичајног, тршићког говора) и из њене пренесене примене у истој области на рошчић на глави змије камењарке (в. ниже).

²² По Вук 1852, где то географско одређење одговара “Старој Црној Гори”.

²³ У примеру *Ако је штркато, оно је и оберасто* из народне приповетке “Браћа и благо” забележене у селу Бродац код Бијељине, БВ 1905: (215–)216.

вац велике кресте и име таквом певцу’ Ускоци. Ареал топографске употребе углавном се преклапа, али је ужи. Као и у ранијим потврдама, присутне су разне нијансе значења: ‘планинско узвишење, вис, ћувик; планинска коса, повијарац; планински гребен, стена, хрид’ [Стара] Црна Гора (РСА 16: 196),²⁴ Пољница (RJA → РСА I.с.с.), ‘врх, повијарац брда, планине’ Никшић, ‘врх чега, повијарац и сл.’ Ускоци, ‘повито узвишење, нагнута страна бријега падине’ Пива,²⁵ ‘истакнутији врх неког брда, бријега’ Бањани, Грахово и Опутне Рудине, деминутиви *обѣрак*, *-рка* ‘мали обер, брежуљак, брешчић’ Црна Гора, Врховине у Лици (РСА 16: 197), *обѣрчић* Ријечка нахија (id. 200).²⁶ По страни стоје неколика значења, од којих се једно изводи непосредно из ‘креста’: ‘израслина у виду рошчића на предњој страни главе у змије камењарке, круна’ (id. 196), одатле називи за ту врсту змије *обѣрача* (id. 197), *обѣрка* ‘камењарка’ (id. 198), *обѣруша* (id. 200), све из Јадра, *обѣруш* m. из Жепча (id. ib.). Друга се јасно везују за топографско, али су различито нијансирана. Павлиновићева наизглед индивидуална употреба речи, са којом су имали проблема аутори обају великих речника (в. горе нап. 3), у светлу овде размотрених старосрпских потврда пре ће бити периферни архаизам. Архаичним се чини и значење ‘горња храпава оштра ивица нечега, гребен’ са јединим примером у РСА 16: 196 *обер од леда*.²⁷ Семантички и географски њему најближе стоји ‘јарак поред пута’ из Лике, ако се у основи допусти идеја периферности. За ‘крај, крајак земљишта или села, обично на неравном земљишту’ у Загарачу²⁸ остаје дилема да ли се ради о одразу једне такве опште семантике или о секундарној екстензији орографске метафоре, заснованој на опреци између долина као средишњих и околних узвишења као периферних делова насеља (уп. пример наведен горе у нап. 5, где се “главном селу” у доловима супротстављају куће на *оберима*).

Ареал речи на основу нама расположивих података може се оцртати на следећи начин. Посведочена је на подручју источнохерцеговачког, зетско-сјеничког, косовско-ресавског и млађег икавског дијалекта. Недостају потврде

²⁴ Уп. претходну напомену. Потврда у Kovačević 1937: 115: “*Za najvišu tačku brda odnosno brijega ima više naziva. Spomenuću samo neke “vrh” “rt” ... hšbēr (u Crnoj Gori)*” вероватно је заснована на другом издању Вукова Рјечника.

²⁵ Гаговић I.с., са примером: “Чим изађосмо на обер, пуче испред нас дугачка продо обрасла шумом”.

²⁶ И код Ровинског, уп. горе нап. 6, као топоним у Никшићком пољу *Оберчић* (Петровић 1966: 135).

²⁷ Потврда је из часописа ХХ век за 1939, стр. 193, из приповетке “Мајка” Јована Бијелића (ibid. 192–198), у директном говору житеља Босанске Крајине.

²⁸ Ђупићи I.с. са примерима: “Ишћѣрā крāве у обѣр гōре дāко шта попāсy”; “Ймā ли што умертйна у онй обѣр?”; “Покосйћу обѣр од ћѣтелинѣ да дām крāвама”; тамо и деминутив *оберчић*: “Ймā ли ти што у нй оберчић лозѣ?”; “Посйјā сам кртōлу само у један оберчић, ймā мāње от пō рāла, али дōста ће за нас двōје бйт”.

са шумедијско-војвођанског, смедеревско-вршачког и призренско-тимочког подручја, нема их ни из Славоније, нити из чакавских²⁹ и кајкавских говора — као ни изван српско-хрватске језичке територије. Из такве распрострањености речи и хронологије њених помена, излази да је она настала на старосрпском терену, било као новообразовање од наслеђених, словенских елемената, било као позајмљеница из неког другог језика. Како се ова друга претпоставка засад не може поткрепити указивањем на иоле вероватан страни извор (арапски назив за дропљу на који је помипљао Шиц не долази у обзир већ из хронолошких разлога), окренућемо се првој могућности. На словенском плану *хобер*³⁰ се може анализирати двојачко: **хо-беръ* и **хоб-еръ*. У првом случају посредни би била сложеница са задњим елементом од **bьrati* а предњим, можда, кореном **kos-* / **kes-* који је у **kosa*, *česľь* ‘чешаљ’ у нулском превоју **ks-*.³¹ То би, пројектовано на праиндоевропску раван, дало **kso-bheros* ‘оно чиме се прибира коса’ > ‘чешаљ’; за семантику уп. нем. *Kamm* ‘чешаљ’, *Hahnen-kamm* ‘петлова креста’ (*Hahn* ‘петао’), *Berg-kamm* ‘брдски гребен’ (*Berg* ‘брдо’). Но претпостављена структура тако је архаична да је могла настати само веома рано, у индоевропском прајезику или у некој фази језичког развоја која му је непосредно следила, балтословенској или раној прасловенској, док ограниченост речи на старосрпски део јужнословенске територије ставља њен настанак у доба након распада словенског језичког заједништва. У недостатку неке друге словенске, балтске или индоевропске паралеле која би нам омогућила да премостимо тај најмање хиљаду година дубок временски јаз, помињемо ову могућност интерпретације само да бисмо је одбацили и предност дали алтернативној анализи **хоб-еръ*, где би **хоб-* био коренски елемент а **-еръ* суфикс. Корен **хоб-* претпоставља се у општесловенској и прасловенској речи **хоб-отъ* (ЭССЯ 8/1981: 46–47),³² која се реконструираше на основу стсл. *хѡботъ* ‘оура́, cauda’, буг. *хобѡт* ‘сурла’, с.-х. *хѡбѡт m.*, *хѡботница* ‘октопод’,³³ слн. *hobōt* ‘изједен

²⁹ Од чакавских дијалекатских речника, нашли смо само надимак *Hôber*, *Hôberuša* у Празницима на Брачу који бележи Šimunović 2006: 171; ако му је у основи наша лексема, најпре се може протумачити као резултат њеног зрачења са штокавског подручја.

³⁰ Без много оклевања узимамо лик са *х-* за изворни, јер је најраније посведочен а до данас живи на подручју где се етимолошко **х-* чува, уп. Ивић 1985:

³¹ Пие. **ks-* је једини фонетски непроблематичан извор почетног **х-* у прасловенском.

³² Тамо се из истог корена изводе рус. дијал. *хѡбенъ*, *-бня m.* ‘прешироко, врећасто одело’ и име реке у Московској области *Хѡбня* (id. 47 s.v. **хѡбень*).

³³ У чланку који ће се ускоро појавити у Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику Орсат Лигорио, чини се с добрим разлогом, оспорава да је зооним *хобот(ница)* од прасл. **хоботъ* и изводи га од грчког *ὀκτόπους*, асс. *-лода*. Но при том извођењу ваља претпоставити да се грецизам наслонио на домаћи назив за израштај на животињском телу, те би изведеница *хоботница*, посведочена већ у Студеничком типичу Св. Саве, ипак сведочила о некадашњем постојању прасловенске речи и на српско-хрватском терену.

плод, изнутра празан (нпр. тикве)’, стчеш. *chobot* ‘реп’ (?), ‘залив, узак део рибњака’, чеш. *chobot* ‘уска трака (земље, шуме, воде и сл.)’, ‘сурла’, дијал. *chobot* ‘пласт сена, расут да се просуши’, *na chobotě* ‘по страни (од насеља)’, *Chobot* топоним, слч. *chobot* ‘сурла’, стпољ. *chobot* ‘реп’, пољ. *chobot* ‘пчеларско уже’, словињ. ~~*chobot*~~ ‘мрежа у виду врше за храњење рибе’, рус.-цсл. *хоботъ* ‘реп’, ‘сурла’, *Хоботъ* ЛИ, рус. *хобот* ‘сурла’, дијал. ‘окука, крив рт’, ‘реп’, ‘висеће цедро, рукав’, ‘полуга, нарочито крива’, ‘крај змијског трупа; доњи крај веверичјег крзна; врећа на рибарској мрежи’, ‘завијутак реке’, ‘висина, ширина фиксне рибарске мреже’, ‘заобилазни пут’, ‘природно повијено дрво’, ‘преслица за везивање рибарских мрежа’, укр. *хобот* ‘справа за риболов, исплетена од врбовог прућа’, ‘ћуба, чуперак’, блр. *хобат* ‘сурла’. Примећујемо да је речима **xob-otъ* и **xob-erъ* заједничка општа семантика периферности у означавању периферног дела тела (тамо ‘реп, сурла’, овамо ‘креста’) или насеља (чеш. *na chobotě*, уп. горе потврде из Загарача), а у једном случају имамо потпуну подударност у конкретном значењу (укр. *хобот* ‘хохол, хохолук’ : *хѡбѣр* ‘уздигнути прамен косе’ у Рожају).

Прасл. **xob-* везује се обично са **xab-* у **xabati*, где бисмо имали првој дужења **ō > a* од непосредног ***xobti* (ЭССЯ 8: 7). Корен са кратким вокалом чувао би се само у изведеници **xob-otъ*, а, по нашој претпоставци, и у **xob-erъ*. Одиста се горе оцртани спектар значења може свести на семантику *хабања*, парања тканине по крајевима који висе са стране. Не треба искључити да је **xob-*, **xab-* настало дисимилацијом од **xvob-* / **xvab-* у превоју према **xub-*, како је то претпоставио Иљински,³⁴ уп. особито блр. дијал. *хиб* ‘хрбат’, укр. дијал. *хыб* ‘слој сланине и меса око кичме код свиње’, ‘слој збијене сламе на горњој ивици крова’, *хеб* ‘планински гребен’, пољ. *chub* ‘чекиња дуж кичме дивље животиње’ (ЭССЯ 8: 153–155 s.v. **хубати*, **хуба*, **хубъ*).

За суфикс *-erъ* може се, од истог корена са различитим вокализмом, упоредити **xaborъ* у чеш. дијал. *chaborу* ‘меке, лоше главице купуса’,³⁵ пољ.

³⁴ Г. А. Ильинский у РФВ 61/1909: 230 и д.; О. Н. Трубачев ту претпоставку у ЭССЯ 8: 47 одлучно одбацује.

³⁵ Уп. горенаведено Скоково запажање о истом суфиксу у *ѡхор* ‘креста’ (< *хухор*, такође без непосредних паралела у другим слов. језицима (Skok 1: 693). Додуше, у ЭССЯ 8: 113–114 реконструише се прасловенски (?) глагол **хихорити* (*se*) на основу с.-х. заст. *хѡхорити се* ‘superbire, холити се’ (само у Стулићеву речнику), слн. *huhūriti se* ‘кострешити се’, рус. дијал. *хѡхритъ* ‘разбарушавати (косу)’, *хухритъся* ‘доводити се у ред, дотеривати се’, као и, са знаком питања, **хихъль* на основу с.-х. дијал. *хѡхољак*, *-љка* ‘замршена пређа’, стчеш. *chuchel*, *-chla* ‘замршене власи’, слч. *chuchol* ‘грудва, снап’, *chuchvalec* ‘id.; клупко’. За овде разматрани развој значења занимљива је претпоставка, коју ми је својевремено усмено изнео покојни Павле Ивић, да би име планине *Јухор* на левој страни Велике Мораве могло бити исто што и (*х*)*ухор* ‘креста’. Оно је, колико знам, најраније забележено на Епшелвицовой карти Србије из 1718. као *Juor* (Langer, у прилогу); Мишковић 1885: 83 бележи варијанте *Јуор*, *Јувор* и *Јухор*, Мијатовић 1941: 91 и *Љуор*.

дијал. *chabor* ‘кост’ (ЭССЯ 8: 9)³⁶ поред **xabъ* у чеш. дијал. *cháb* ‘прут, гранича, стабљика’, пољ. *chaby* ‘кости које штрче испод коже’ (ibid.). Творбено-семантичку паралелу представља псл. **куџ-еръ* у мак. *кичер*, буг. *кичер* ‘прамен, кита, грозд (и сл.)’, с.-х. дијал. *кичер* ‘избочен предео планине, истурена хрид’,³⁷ слч. дијал. *куџер* ‘стена, го врх’, стлуж. топоними посведочени у средњем веку: *Kizerin* 1039 код Бојтица, *Kiczzer* 1350, данас *Kitzscher* у округу Борна (Eichler 1979: 26), пољ. *kiczor*, дијал. *кисор* ‘кровни снопић’.³⁸ Посреди су изведенице од корена који је у прасл. **кука* ‘кика, прамен косе’ поред **кукъ* > с.-х. дијал. *кик* = *кичер*,³⁹ у превоју са **кука*.⁴⁰ Уп. и *чупер-ак*, *стожер* поред *стог* итд.⁴¹ Те изведенице на *-ер* имају значење нечега што је на врху, штрчи, те се може претпоставити да је *хоб-ер* образовано на старосрпском терену од *хоб-от* заменом суфикса да означи горњи, штрчећи окрајак, тј. кресту, а да се орографско значење развило на староцрногорском подручју, где је био присутан утицај италијанског језика, у којем *cresta* поред израштаја на глави петла значи и ‘брдски гребен’.⁴² Такво тумачење чини се највероватнијим с обзиром на досад установљен ареал речи у њеним разним значењима. Ако би се у будућности наша за њу потврда и са неког другог краја словенског света, то би пружило основа да се њен настанак стави у дубљу старину, док је још била у употреби глаголска основа **хоб-* са кратким вокализмом, тј. посреди би била независна изведеница суфиксом **-еръ* а не локална преоблика од **хоб-отъ*.

³⁶ Ту је под исту реконструкцију стављено и глуж. *khabr, khabor* ‘бубашваба’; Schuster-Šewc нема.

³⁷ Уп. РСА 9: 520 са примерима из Павлиновића и антропогеографског описа бивше Соколске нахије (Павловић (1930: 429), тамо и на три места као ороним (id. 391, 402, 411), такође у ваљевској Тамнави (Бранковина, Павловић 1907: 351, 369, 569, 570), нагласак је *Кичер, -џера* по Петровић Ј. 1990: 121. У истом делу Србије постоји и варијанта са метатезом *Чикер*, вис у Дегурићу (id. 639–641); у селу Шушеоци (горња Колубара) забележио сам 1977. да се *чикером* назива све што штрчи, као неки врх, било да се ради о брду, било о нечем другом.

³⁸ ЭССЯ 13: 249–250, где се поред **куџеръ* реконструише и варијанта **куџера* на основу слч. дијал. *куџера* = *куџер*, укр. *кичера* ‘планина покривена шумом осим на врху’. Ту се наводе и неке македонске и бугарске изведенице на *-ур, -ура* са сличним значењима.

³⁹ У ЭССЯ 13: 261 реконструише се псл. **кукъ* на основу с.-х. речи и рус. дијал. *кик* ‘кукурузни клип; крзнени обруб’.

⁴⁰ Куркина 1979: 44–45, где побија претпоставку да је реч позајмљена из рум. *chiceră* ‘брежуљак’, већ да је посреди домаће словенско образовање распрострањено у карпатском ареалу, где је прешло Румунима. Слично БЕР 2/1979: 404; Eichler 1979: 26 нап. где с обзиром на горенаведене старолужичке топониме закључује да је “nichtslawischer Ursprung von *куџера* unwahrscheinlich”. За превој **ou* > *u* уп. још чеш. *куџера* ‘увојак косе’, лит. *кайкарас* ‘узвишење, брежуљак, врх брда’ (Fraenkel 229–230).

⁴¹ О прасл. суфиксу **-еръ* в. Vaillant 1974: 644–647; Sławski 1976: 23.

⁴² Како је то наслутио већ Скок (в. горе). Ит. *cresta* < лат. *crista* ‘креста’ посведочено је од пре 1363. и у значењу ‘linea di congiungimento di due versanti montuosi opposti che si uniscono a tetto’ (DELI 1: 296).

Извори и литература

- БВ — *Босанска вила*, Сарајево.
- Боричић 2002 — В. Боричић Тиврански: *Рјечник васојевачког говора*, Београд.
- Букумирић 2012 — М. Букумирић: *Речник говора северне Метохије*, Београд.
- Вујичић 1995 — М. Вујичић: *Рјечник говора Прошћења (код Мојковца)*, Подгорица.
- Вук 1818 — Вук Стефановић Караџић: *Српски рјечник*, Беч.
- Вук 1852 — Вук Стефановић Караџић: *Српски рјечник*, друго издање, Беч.
- Вучићевић 2011 — П. Вучићевић: *Виђело нашег језика. Речник мање познатих речи, пословице и изреке из ариљског краја*, Пожега.
- Гаговић 2004 — С. Гаговић: Из лексике Пиве (село Безује), СДЗ 51: 1–313.
- ГСУД — *Гласник Српског ученог друштва*, Београд.
- Ердељановић 1926 — Ј. Ердељановић: *Стара Црна Гора* (= СЕЗ 39).
- ЕРСЈ ОС — Етимолошки одсек института за српски језик у Београду: *Огледна свеска*, Београд 1998.
- Ђоковић 2005 — Љ. Ђоковић: *Говорни драгуљи никшићког краја*, Београд.
- ЗСПП — *Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника*, књ. 1, 1186–1321, прир. В. Мошин, С. Ћирковић, Д. Синдик, Београд 2011.
- Јастребов 1879 — И. Јастребов: Препис хрисовуља на Цетињу, ГСУД 47: 217–231.
- Копривица 2006 — Ј. Копривица: *Речник говора Бањана, Грахова и Опутних Рудина*, Подгорица.
- Куркина 1979 — Л. В. Куркина: Названия горного рельефа (на материале јужнославјанских језыков), *Этимология 1977*, Москва, 39–59.
- Лома 2013 — А. Лома: *Топонимија Бањске хрисовуље*, Београд.
- Мијатовић 1941 — С. Мијатовић: *Белица* (СЕЗ 56).
- Михајловић 1970 — В. Михајловић: Прилог речнику српскохрватских географских термина, ППЈ 6: 153–181.
- Мишковић 1885 — Ј. Мишковић: Топографски речник Јагодинског округа, ГСУД 61: 1–204.
- НЈ — *Наш језик*, Београд.
- ОП — *Ономатолошки прилози*, Београд.
- Павловић 1907 — Љ. Павловић: Колубара и Подгорина, СЕЗ 8: 345–1085.
- Павловић 1930 — Љ. Павловић: Соколска нахија, СЕЗ 46: 309–505.
- Петровић 1966 — Д. Петровић: Микротопонимија Никшићког Поља, ППЈ 2: 123–144.
- Петровић 1978 — Д. Петровић: *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад / Загреб.
- Петровић 1988 — Д. Петровић: Топонимија Куча, ОП 9: 1–163.

- Петровић Ј. 1990 — Ј. И. Петровић: Говор у Ваљевској Колубари и Подгорини, *Истраживања VI — Ваљевска Колубара*, Ваљево, 97–137.
- Пешикан 1985 — М. Пешикан: Имена из ловћенског села Мајстора, ОП 6: 1–20.
- Пижурица 1980 — М. Пижурица: Прилог Ровинског српскохрватској географској терминологији, *Втора југословенска ономастичка конференција*, Скопје, 6–9. октомври 1977, Скопје, 245–291.
- ППП — *Прилози проучавању језика*, Нови Сад.
- Радић 2010 — П. Радић: *Копаннички говор. Етногеографски и културолошки приступ*, Београд.
- Ровинскиј 1888 — П. Ровинскиј: *Черногорја в ея прошломъ и настоящемъ*, Томъ I, Санктпетербургъ.
- Ровинскиј 1905 — П. Ровинскиј: *Черногорја в ея прошломъ и настоящемъ*, Томъ II, часть 3, Санктпетербургъ.
- РСА — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, Београд 1959–.
- РСГВ — *Речник српских говора Војводине*, ур. Драгољуб Петровић, 1–10, Нови Сад 2000–2010.
- РФВ — *Русский филологический вестник*, Варшава.
- СДЗ — *Српски дијалектолошки зборник*, Београд.
- СЕЗ — *Српски етнографски зборник*, Београд.
- Станић 1992 — М. Станић, *Ускочки речник 2*, Београд.
- Ћупићи 1997 — Д. Ћупић / Ж. Ћупић: *Речник говора Загарача*, Београд (= СДЗ 44).
- Шекуларац 1987 — Б. Шекуларац: *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград.
- ЭССЯ — *Этимологический словарь славянских языков*, под редакцией О. Н. Трубачева, Москва 1974–.
- *
- DELI — М. Cortelazzo / P. Zolli: *Dizionario etimologico della lingua italiana* 1–5, Bologna 1979–1988.
- Eichler 1979 — E. Eichler: Onomastik und historische Lexikologie des Westslawischen, ZSI 24/1979: 24–27.
- Hadžić 2003 — I. Hadžić: *Rožajski rječnik (Grada za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja, Rožaje*.
- Kovačević 1937 — Slobodan Kovačević: Prilog geografskoj terminologiji, HJ 6: 114–125.
- Langer 1889 — J. Langer: *Serbien unter der kaiserlichen Regierung*, Wien.
- Miklosich 1886 — F. Miklosich: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien.
- MS — *Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, ed. Fr. Miklosich, Wien 1858.

- RJA — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU I–XXIII*, Zagreb 1880–1976.
- Schuster-Šewc — H. Schuster-Šewc: *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache I–IV*, Bautzen 1978–1989.
- Schütz 1957 — J. Schütz: *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin.
- Skok — P. Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- Sławski 1976 — F. Sławski: *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego (ciąg dalszy)*, SP 2: 13–60.
- SP — *Słownik prasłowiański*, pod redakcją F. Sławskiego, Wrocław etc. 1974–.
- Šimunović 2006 — P. Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Supetar.
- ZSl — *Zeitschrift für Slawistik*, Potsdam.

Aleksandar B. Loma

EIN BEITRAG ZUR ERKLÄRUNG DES DUNKLEN DIALEKTWORTES *(H)OBER* ‘HAHNEN-, BERGKAMM’

Bislang als etymologisch dunkel beurteilt und einer fremden Herkunft verdächtig, hat das Wort *(h)ober* ‘Hahnenkamm’ in den schtokawischen Mundarten eine breite Verbreitung (Kosovo-Resava, Zeta-Sjenica, Ostherzegowinisch, Neushtokawisch-Ikawisch) und weist im südwestlichen Teil dieses Areals (das heutige Montenegro) auch die orographische Bedeutung ‘Bergkamm’ auf, in der es dort seit der zweiten Hälfte des 15. Jh.s urkundlich belegt ist. In Mangel von Entsprechungen in anderen slavischen Sprachen, scheint *hob-er* auf altserbischem Boden entstanden zu sein, vermutlich als Umbildung von ursl. **xob-otъ* ‘Auswuchs am Tierkörper, Schwanz, Rüssel; Federbusch, Haarschopf’ nach dem bedeutungsnahen ursl. **kyč-erъ* ‘Quaste, Zopf; Berggipfel’ neben **kyka*, **kykъ* dass.; es ist dabei nicht ausgeschlossen, daß der orographische Gebrauch des Wortes im Hinterland der Adria durch ital. *crista* ‘Hahnenkamm → Bergkamm’ beeinflusst wurde.

